

LALELİ KÜLLİYESİ HAZİRESİNDEN BİR GRUP KADIN ŞAHİDESİ

Ela Taş*
Cemil Bedir**

Giriş

Laleli, Beyazıt ile Aksaray arasında kalan, eski adıyla Mese, bugünkü Ladyla Ordu caddesi üzerinde bulunan bir semttir. 18. yüzyıldan önce adına pek rastlanılmayan bu semtin adının burada yer alan külliye yapılmadan önce Koska olduğu kaynaklardan elde edilen bilgiler arasındadır. Laleli isminin kaynağının 18. yüzyıldaki yangına kadar varlığını sürdüren Laleli Çeşme, Lalezar Mescidi ya da bu civarda yer alan bir Lalezar (Lale bahçesi) olduğu söylenmektedir¹. Bir başka rivayete göre Laleli semtinin ismi bu dönemde yaşamış Laleli Baba isimli evliyadan gelmektedir. Laleli Baba'ya ait türbe ve çeşme 1957 yılında Beyazıt Aksaray yolu açılırken yıktırıldığı bilinmektedir.

Roma ve Bizans dönemlerinde Yedikule'ye giden ana yolun Mese (Ordu Caddesi)'den geçmesi bu bölgeyi canlı tutmuş, Osmanlı döneminde ise ana istikametın Edirnekapı yoluna kaydırılması Laleli bölgesinin önemini bir ölçüde yitirmesine sebep olmuştur. 18. yüzyıla gelene kadar, İstanbul tarihi içinde adı fazla geçmeyen semtlerden biri olan Laleli'nin önemini arttıran ve kentsel dokuya farklı bir görünüm kazandıran eser ise III. Mustafa'nın yaptırdığı Laleli Külliyesi² olmuştur.

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü, elatas@sakarya.edu.tr

** Sanat Tarihçi

¹ Doğan Kuban, "Laleli", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 5, İstanbul, 1993, s. 187.

² Doğan Kuban, "Laleli", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 5, İstanbul, 1993, s. 187.

Laleli semtinde, Ordu caddesi ile Fethi Bey Caddesi'nin kesişme noktasında yer alan³ (Res. 1) külliye'nin ismini, bu civarda yaşayan Laleli Baba⁴ adında bir evliyadan aldığı söylenmektedir. 1760 yılında Sultan III. Mustafa'nın emriyle Kara Ahmed Ağa tarafından başlatılan Laleli Külliyesi'nin imar faaliyetleri mimarbaşının vefatıyla, 1764 yılında Mehmed Tahir Ağa tarafından tamamlanmıştır.⁵ Laleli Külliyesi padişahlar tarafından yaptırılan son külliye olma özelliğini taşımaktadır. 15 Temmuz 1764 tarihli vakfiyesi Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 642 numaralı defterde kayıtlıdır.⁶

Cami, imaret, sebil, han, hamam, türbe, hazire, medrese, mumhane ve muvakkithane gibi yapıların birleşmesiyle ortaya çıkmış olan külliye,⁷ cami merkezli külliye arasında yer almaktadır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan şahideler de Laleli Külliyesi'nin tamamlayıcı öğelerinden biri olan III. Mustafa Türbesinin etrafını çevreleyen hazirede yer almaktadır.

Hazire cami, medrese gibi kamusal Osmanlı yapılarının bahçesinde yer alan, duvar ya da parmaklıklarla çevrili küçük mezarlıktır.⁸ Birden fazla mezarın bir arada bulunmasıyla oluşan hazire, kabristan⁹ olarak da anılmaktadır.

Ölünün gömülü olduğu yer, kabir, sin, makber, gönül anlamlarına gelen mezar,¹⁰ genellikle üzerine mimari bir strüktür yapılmamış kabirleri

³ Gülsün Tanyeli, "Laleli Külliyesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 5, İstanbul, 1993, s. 192.

⁴ 18. Yüzyılda yaşamış bir evliya olan Laleli Baba'nın şöhretini duyan III. Mustafa, kendisini saraya davet ederek görüşmek ve hayır duasını almak ister. Huzuruna girdiğinde, padişahın şahsı için bir hayır duada bulunmasını rica etmesi üzerine Laleli Baba, "Padişahım hayatın müddetince afiyetle ye, iç ve yellen" diye dua eder. Saray teşrifatına pek uygun düşmeyen bu garip dua hükûmî sinirlerindir ve Laleli Baba'yı azarlayarak huzurundan uzaklaştırır. Bu esnada Laleli Baba, "Peki öyleyse yiyin, için lakin asla yellenmeyin" yollu ikinci bir niyazda bulunur. Bu olaydan sonra III. Mustafa'nın karnı her geçen gün biraz daha şişmeye başlar. İstanbul'da hazaketine güvenilen ne kadar hekim ve nefesinin gücüne inanılan ne kadar hoca varsa sırasıyla saraya çağrılır ancak hiçbiri padişahın gazını defetmeye muvaffak olamaz. Sonunda bu durumun Laleli Baba'nın kalbinin kırılmasından kaynaklandığı anlaşılır ve hazret tekrar saraya davet edilir, padişah kendisini affetmesini ve acilen bu beladan kurtarmasını rica eder. Laleli Baba'da ancak şu şekilde padişahı şifaya kavuşturacağını söyler. Yapıtılmakta olan camiye kendi adı verilecek ve yanına bir türbe inşa ettirecektir. Padişah can havliyle bu şartı hiç tartışmadan hemen kabul eder ve sağlığına kavuşur. Bkz. Baha Tanman, "Laleli Baba", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 5, İstanbul, 1993, s. 190.

⁵ Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul, 2007, s. 540.

⁶ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Laleli Külliyesi", *İslam Ansiklopedisi*, S. 27, İstanbul, 2003, s. 86.

⁷ Ahmet Vefa Çobanoğlu, a.g.m., s. 86.

⁸ Metin Sözen – Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2001, s. 102.

⁹ Hasan Eren ve bşk., *Türkçe Sözlük*, C. 2, Ankara, 1988, s. 752.

¹⁰ Hasan Eren ve bşk., a.g.e., s. 1020.

ifade etmektedir.¹¹ Kabirler, gömülen kişinin yerini ve kimliğini anlatmak amacıyla baş ve ayakuçlarına yerleştirilen taşlarla desteklenmektedir.¹²

Mezartaşı olarak adlandırabileceğimiz taş ve kayadan yontularak yapılan ilk dikili taşlar, Orta Asya'da bulunmuş ve tarih öncesi devirlere tarihlendirilmiştir. Orhun kitabelerinde belirtildiğine göre Şamanizmi benimseyen Göktürkler bu taşlardan etkilenecek kurgan biçimli mezarlarını bengütaş (ölümsüzlük taşı) adını verdikleri büyük bir taşla destekleyerek, kurganın yerini göstermişlerdir.

İslamiyet'in yayılmasının ardından farklı kültür çevreleriyle karşılaşılmasının sonucunda VIII. yüzyılda mezar taşı yapma geleneği kendini göstermeye başlamış ve Karahanlıların X. yüzyılda yığınlar halinde İslamiyet'i kabul etmeleri ile bu dini benimseyen Türkler arasında şaman inancı sona ermiş, İslami düşünce toplumsal yapı üzerinde etkili olmuştur. Bu düşünce gömü anlayışına da yansımış mezar anlayışı gelişerek, devam ettirilmiştir.

İslamiyet'te vefat eden Müslüman'ın mezarına, taş kitabe ve ayak taşı dikme geleneği yoksa da İslamiyet'i kabul eden Türklerin atalarına duydukları saygıyı göstermek amacıyla Anadolu'da, Selçuklular devrinde mezar taşı geleneğini başlattığı ve bu geleneğin Beylikler ve Osmanlılar devirlerinde çeşitlilik göstererek devam ettirildiği günümüze ulaşan mezar taşlarında izlenebilmektedir.¹³

Mezar taşları, mezarın baş ve ayak tarafında bulunmakta ve bunlar, sanat tarihi terminolojisinde Osmanlıca bir terim olan şahide¹⁴ ile ifade edilmektedir. Baş taraftakine baş taşı ya da baş şahidesi, ayak tarafındaki ne ayak taşı ya da ayak şahidesi adı verilmektedir. Yalnızca baş şahidesi de kullanılabilir.

Farklı formlarda ortaya konan şahidelerin kabartma, oyma, kazıma gibi tekniklerle yapılan süslemeler içerdiği, XI.-XIX yüzyıllar arasında ortaya konan ve günümüze ulaşan örneklerde izlenebilmektedir. Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde yapılan şahidelerde Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen üzüm,¹⁵ nar,¹⁶ hurma¹⁷ gibi sembolik anlamlar taşıyan motiflerin yanı sıra gül, lale, kır çiçekleri gibi realist örgeler, akantus

¹¹ Celal Esad Arseven, "Mezar", *Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul, 1996, s. 1315.

¹² Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 1979, s. 352.

¹³ Naci Bakırcı, *Mevlevi Mezar Taşları*, İstanbul, 2005, 11.

¹⁴ Metin Sözen – Uğur Tanyeli, *a.g.e.*, s. 225.

¹⁵ Rad Suresi 4., Nahl Suresi 67., Kehf Suresi 32., İsrâ Suresi 91. ayetler

¹⁶ En'am Suresi 99. – 141. ayetler

¹⁷ Bakara Suresi 266., En'am Suresi 99. – 141., Rad Suresi 4., Nahl Suresi 11. ayetler

yaprakları, şakayık, rumi, palmet gibi stilize edilmiş bitkisel formlar, dini içerikli yazılar, çok kollu yıldızlar gibi geometrik şekiller, cami gibi mimari formlar ve meyve kâseleri ve çiçek saksıları gibi nesnel motiflerin süslemede kullanıldığı görülmektedir.

Laleli Külliyesi'nin batı tarafında ayrı bir avlu içine yerleştirilmiş (Res. 2) III. Mustafa Türbesi'nin sağında ve ön kısmında yer alan hazirede türbe kısmında defnolunan zatlarınkiler ile birlikte otuz kabir içermektedir. Türbe içindeki kabirlerin yerleri ahşap sandukalarla belirtilmiş olup, sekiz adettir. Bu sandukaların III. Mustafa, III. Selim, III. Mustafa'nın çocukları Şehzade Mehmed, Hibetullah Sultan, Mihrîşah Sultan, Şerife Havva Sultan Fatma Sultan ve Beyhan Sultan'a ait olduğu bilinmektedir. Türbenin sağında yapıya bitişik kare planlı bir türbede ise III. Mustafa'nın kadınlarından Aynülhayat Kadın ile III. Selim'in baş kadını Lef'üzar Kadın yatmaktadır. Avlu kısmında yer alan kabirlerin biri lahitli iken diğerleri baş ve ayak şahideleriyle belirtilmiştir. Özellikle avlu duvarı önünde yer alan ve Adilşah Kadın'a ait olan kabir madeni şebeke ile bir kafes gibi düzenlenmiş olup dikkat çekicidir.¹⁸

Avlu duvarının önünde yer alan on iki adet mezar yapısının (Res. 3) beşini kapsayan bu çalışmada şahideler, ait olduğu kişi, tarih, malzeme, ölçü, işleniş tekniği, yazı türü, tanım ve kitabe içeriği yönlerinden incelenmiştir.

Laleli Külliyesi haziresinde yer alan kapak taşlı kadın şahide örnekleri şu şekildedir:

Örnek No: 1 (Res. 4-5)

Kime Ait Olduğu: Bedir Cihan Usta isimli bir bayana aittir.

Mezar Tipi: Kapak Taşlı

Tarihi: H. 1241 (M. 1825)

Malzeme: Mermer

Formu:

Baş Şahidesi: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, bitkisel tepelikli

Ayak Şahidesi: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, üçgen tepelikli

Ölçüleri:

Baş Şahidesi: 13 x 45 x 180 cm.

Ayak Şahidesi: 5 x 30 x 150 cm.

İşleniş Tekniği: Kabartma

¹⁸ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Laleli Külliyesi", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 27, İstanbul, 1988, s. 88.

Yazı Türü: Sülüs

Tanımı: Düşey dikdörtgen biçimli aşağıdan yukarı doğru genişleyen baş şahidesi geç dönem etkili bitkisel bir tepelikle sonlanmaktadır. Bitkisel tepelik yanlarda iç ve dış bükey kıvrımlarla oluşturulmuş, tepede ise iri yaprak motifleri ile sonlandırılmıştır. Taç kısmında yaprak kısımlarının altında yüzeysel olarak işlenmiş yaprak ve ortada madalyon şeklinde verilmiş çiçek motifi yer almaktadır. On satırdan oluşan kitabe perdeyi andıran süslemelerle çevrelenmiş ve bunların uçları altta fiyonk biçiminde düğümlenmiştir.

Düşey dikdörtgen biçimli aşağıdan yukarıya doğru genişleyen ayak şahidesi, baş şahidesinden farklı olarak üçgen bir tepelikle sonlanmaktadır. Gövdenin iki yanında kabartma olarak işlenmiş birer sütuna yer verilmiş, bu sütunların üzerinde ise üçgen tepelik içerisinde iri yaprak motiflerine yer verilmiştir. Gövdede sütunların arasında kalan alan da çift kulplu bir vazodan çıkan hurma ağacı yer almaktadır. Simetrik düzende hazırlanan hurma ağacının yaprak ve dallarından hurma hevenkleri sarkmaktadır.

Kitabesi:

*Huve'l hallâku'l bâki
Cennet mekân Firdevs-i aşiyân merhume
Ve meğfurun leha şevketlu efendimizin
Cengir nesli hizmetinden
Hacı şerif niyetiyle çırağı olup
O hulefa vermeyûp hasreti
Ravza-i Mutahhara olan
Bedir Cihan Ustanın
Ruhîçun el – Fatıha
Fi 23 Recep sene 1241*

* * *

Örnek No: 2 (Res. 6-7)

Kime Ait Olduğu: Rehber Hatun isimli bir bayana aittir.

Mezar Tipi: Kapak Taşlı

Tarihi: H. 1241 (M. 1825)

Malzeme: Mermer

Formu:

Baş Şahidesi: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, bitkisel tepelikli

Ayak Şahidesi: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, üçgen tepelikli

Ölçüleri:

Baş Şahidesi: 10 x 35 x 230 cm.

Ayak Şahidesi: 5 x 27 x 150 cm.

İşleniş Tekniği: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Tanımı: Düşey dikdörtgen biçimli aşağıdan yukarı doğru genişleyen baş şahidesi geç dönem etkili bitkisel bir tepelikle sonlanmaktadır. Bitkisel tepelik yanlarda iç ve dış bükey kıvrımlarla oluşturulmuş, tepede ise iri yaprak motifleri ile sonlandırılmıştır. Taç kısmında yaprak kısımlarının altında yüzeysel olarak işlenmiş yaprak ve ortada madalyon şeklinde verilmiş çiçek motifi yer almaktadır. Yedi satırdan oluşan kitabe perdeyi andıran süslemelerle çevrelenmiş ve bunların uçları altta fiyonk biçiminde düğümlenmiştir.

Düşey dikdörtgen biçimli aşağıdan yukarıya doğru genişleyen ayak şahidesi, baş şahidesinden farklı olarak üçgen bir tepelikle sonlanmaktadır. Gövdenin iki yanında kabartma olarak işlenmiş birer sütuna yer verilmiş, bu sütunların üzerinde ise üçgen tepelik içerisinde iri yaprak motiflerine yer verilmiştir. Gövdede sütunların arasında kalan alan da çift kulplu bir vazodan çıkan hurma ağacı yer almaktadır. Simetrik düzende hazırlanan hurma ağacının yaprak ve dallarından hurma hevenkleri sarkmaktadır.

Kitabesi:

Hûve'l Hayyû'l – baki

Şevketlu efendimizin

Vekili ustası merhume

Ve mağfur leha rahmeti

Rabbi-l ğaffur Rehber

Hatun Rûhiçun

El-Fatiha

Sene 1241

* * *

Örnek No: 3 (Res. 8-9)

Kime Ait Olduğu: Fidan Hatun isimli bir bayana aittir.

Mezar Tipi: Kapak Taşlı

Tarihi: 1251 (M. 1835)

Malzeme: Mermer

Formu:

Baş Şahidesi: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, bitkisel tepelikli

Ayak Şahidesi: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, üçgen tepelikli

Ölçüleri:

Baş Şahidesi: 10 x 40 x 155 cm.

Ayak Şahidesi: 5 x 28 x 150 cm.

İşleniş Tekniği: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Tanımı: Düşey dikdörtgen biçimli aşağıdan yukarı doğru genişleyen baş şahidesi kenarlarından uzayan yapraklara sahip bir palmet bir başlıkla sonlanmıştır. Dokuz satırlık kitabeye sahip şahidede taç kısmı ve kitabe kısmı birbirlerinden perdeyi andıran motifle ayrılmaktadır. Düşey dikdörtgen biçimli aşağıdan yukarıya doğru genişleyen ayak şahidesi, ise sivri kemer formuna sahiptir. Gövdede çift kulplu bir vazodan çıkan hurma ağacı yer almaktadır. Simetrik düzende hazırlanan hurma ağacının yaprak ve dallarından hurma hevenkleri sarkmaktadır. Hurma ağacının üstü ise düğümlere sahip bir kuşakla çevrelenmiştir.

Kitabesi:

Hûve'l baki

Ah ile zar-ı kılarak tazelikte tutmadım

Çün ecel peymanesi dolmuş muradım

Hasrete fani cihanda tur-i ömür sürmedim

Firkate takdir böyle imiş ta ezelden bilmedim

Harem-i Hûmayundan devletli

Kethuda Kadın tarafından merhume Fidan Hatun

Ruhiçun el – Fatıha

Sene 1251

* * *

Örnek No: 4 (Res 10-11)

Kime Ait Olduğu: Sefderun Hatun isimli bir bayana aittir.

Mezar Tipi: Kapak Taşı

Tarihi: H. 1263 (M. 1847)

Malzeme: Mermer

Formu:

Baş Şahidesi: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, bitkisel tepelikli

Ayak Şahidesi: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, bitkisel tepelikli

Ölçüleri:

Baş Şahidesi: 8 x 45 x 183 cm.

Ayak Şahidesi: 5 x 40 x 150 cm.

İşleniş Tekniği: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Tanımı: Düşey dikdörtgen biçimli aşağıdan yukarı doğru genişleyen baş şahidesi geç dönem etkili bitkisel bir tepelikle sonlanmaktadır. Tepelik yanlarda iç bükey kıvrımlar şeklinde tasarlanmış yapraklarla uzatılmıştır. Taç kısmında yaprak kısımlarının altında kabartma olarak işlenmiş çiçek motifi yer almaktadır. On iki satırdan oluşan kitabe bitkisel süslemelerle oluşturulmuş bir kuşakla çevrelenmiştir ve bunun ucu altta fiyonk biçiminde düğümlenmiştir.

Düşey dikdörtgen biçimli aşağıdan yukarıya doğru genişleyen ayak şahidesi, baş şahidesi gibi palmet bir tepelikle sonlanmaktadır. Gövdenin iki yanında kabartma olarak işlenmiş birer sütun bu tepeliği taşır gibi aksettirilmiştir. Gövdede sütunların arasında kalan alan da çift kulplu bir vazodan çıkan gül ağacı yer almaktadır. Simetrik düzende hazırlanan gül ağacının yaprak ve dallarından güller sarkmaktadır.

Kitabesi:

*Huve'l – Baki El medet bu kendi imaresinin bir çaresi
Genç yaşında tekmi lylemiş meğer ömür vadesi
Nice ruhani ve cisimleri tedbir ettiler
Gelse Lokman halin satulmuş eceli peymanın
Hasan Paşa haşirası Gülhiz hanımın cırağı ve
Abdulmecid Efendimiz Hazretlerinin cariyesi
Merhume Sefderun Hatun
Ruhîçun rıza en-lillah Fatiha
Sene 1263*

* * *

Örnek No: 5 (Res. 12-13)

Kime Ait Olduğu: Bahar Hatun isimli bir bayana aittir.

Mezar Tipi: Kapak Taşlı

Tarihi: H. 1242 (M. 1826)

Malzeme: Mermer

Formu:

Baş Şahidesi: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, bitkisel tepelikli

Ayak Şahidesi: Gövdesi dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız, bitkisel tepelikli

Ölçüleri:

Baş Şahidesi: 13 x 40 x 160 cm.

Ayak Şahidesi: 5 x 30 x 140 cm.

İşleniş Tekniği: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Tanımı: Düşey dikdörtgen biçimli aşağıdan yukarı doğru genişleyen baş şahidesi geç dönem etkili bitkisel bir tepelikle sonlanmaktadır. Tepelik yanlarda iç bükey kıvrımlar şeklinde tasarlanmış yapraklarla uzatılmıştır. Taç kısmında yaprak kısımlarının altında kabartma olarak işlenmiş içinde üzümler bulunan bir sepet yer almaktadır. Sekiz satırdan oluşan kitabe üstte yuvarlak kemeri andıran bir süsleme ve bunun iki yanında uzanan çiçek dalları ve yapraklarla çevrelenmiştir.

Düşey dikdörtgen biçimli aşağıdan yukarıya doğru genişleyen ayak şahidesi, baş şahidesi gibi palmet bir tepelikle sonlanmaktadır. Gövdenin iki yanında kabartma olarak işlenmiş birer sütun bu tepeliği taşır gibi aksettirilmiştir. Gövdede sütunların arasında kalan alan da çift kulplu bir vazodan çıkan hurma ağacı yer almaktadır. Simetrik düzende hazırlanan hurma ağacının yaprak ve dallarından hevenkler sarkmaktadır.

Kitabesi:

Huve'l -baki

Ya ilahi ol mübarek ismi pakın izzeti

Her resulun fahr-i âlem şahı kevineyn hürmeti ile

Kabrim Ravza-i cennet ya ilahel âlemin

Geçerki neden Merhume ve meğfur leha Şah-ı Bahar Hatun

Ruhiçun el-Fatiha

Sene 1242

Değerlendirme ve Sonuç

Türk sanatının incelenmeye değer bir grubunu da hammadde taşıyan eserler grubunda yer alan şahideler oluşturmaktadır. Bunlar kimlik bilgilerinin yanı sıra dönemin sanat anlayışını yansıtan süslemelerinden dolayı sanat tarihinin konuları içerisinde yer almaktadır. Tarihsel süreçte farklılıklar gösterse de mezar anlayışının her uygarlıkta var olduğu ele geçen belgelerden ve yapılan çalışmalarla ortaya konan şahidelerden (mezar taşı) anlaşılmaktadır. Bu eserler yapıldıkları dönemin inancını, tarihini, ölen kişinin kimlik bilgilerini ve dönemin süsleme özelliklerini yansıtan ürünler olmaları sebebiyle dikkat çekmektedir.

Osmanlı Devleti sanatın öteki alanlarında olduğu gibi taş işçiliğinde de ileri düzeyde eserler ortaya koymuştur. Osmanlıların mimari, dokuma, maden, ahşap gibi alanlarda sahip oldukları sanat zevki şahidelerde de kendini göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan çöküşüne kadar geçen süreçte ölen kişiye olan saygıyı göstermek ve onun anısını ya-

şatmak amacıyla mezarlarda şahidelere yer verildiği ve bunların yaşanılan tarihteki sanata göre süslediği görülmektedir. Yaşanılan süreçteki sanata göre ortaya konan şahidelerin bir grubunu da Laleli Külliyesi haziresinde bulunanlar oluşturmaktadır. 1760-64 yılları arasında yapılan Laleli Külliyesi'nin batısında yer alan hazirede türbe içindeki sekiz sandukayla birlikte toplam otuz adet kabir ve bunlara ait şahideler bulunmaktadır.

Çalışmamızda ele aldığımız mezarlar, kapak taşı beş mezarlardan oluşmaktadır. Bunlar türbe girişinin hemen karşı duvarında bulunan avluda yer almaktadır. Mezarlar baş ve ayak şahideleri yönünden incelenmiştir. Baş şahidelerinin derinlikleri 11, enleri 41, yükseklikleri 182, ayak şahidelerinin ise derinlikleri 5, enleri 31, yükseklikleri ise 148 cm. ortalamaya sahiptir. Baş şahidelerinde yer alan sülüs yazılı kitabelerden anlaşıldığına göre 19. yüzyıla ait olan bu mezarlar, saray hizmetinde görev almış olan beş kadına aittir. Mermer malzemeli şahideler, düşey dikdörtgen biçimli olup, yüzeyleri kabartma tekniğiyle yapılmış süslemeler taşımaktadır. Osmanlının ince sanat zevkinin Batı sanat anlayışıyla kaynaştığı, şahidelerde ampir anlayışın uzantısı olan simetrik düzene sahip süslemelerden anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra vazo içindeki çiçekler, stilize edilerek uygulanmış yapraklar da ampir üslup özellikleri taşımaktadır. Bu düşüncelerin yanı sıra vazo içinden çıkan çiçeklerin ya da sepet içindeki meyvelerin Uzak Doğu Sanatından Türk sanatına girdiğini belirten kaynaklar da mevcuttur.¹⁹ Ampir üslubun yanı sıra S ve C kıvrımları şeklinde düzenlenen stilize yaprakların barok sanatın etkisi olarak Osmanlı kültürü içinde kendine yer bulduğunu söylemek mümkündür. Bu etkiler I. Mahmud ile başlayan batılılaşma sürecinin süslemede de yer bulduğunu göstermektedir. Bu süslemelerin yanı sıra Kur'an-ı Kerim'de zikredilmesinden dolayı İslam inancında önemli bir yere sahip olan hurma, üzüm gibi bezemelere de süslemede yer verildiği görülmektedir. Hazirede yer alan şahidelerdeki süslemelerin benzerlerini Süleymaniye Camii, Şehzade Camii, Fatih Camii hazirelerinde²⁰ bulunan ve geç döneme tarihlendirilen örneklerde de görmek mümkündür.

Haziredeki şahideler, Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda süsleme açısından Batı etkisinde olduğunu, Barok ve Ampir üsluplarını, Türk sanat zevkiyle sentezleyerek uyguladığını göstermeleri açısından önemlidir.

¹⁹ Kamil Biçici, "Safranbolu Yörük Mezarlığında Bulunan Süslemeli Mezar Taşları", *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, Kırğızistan Türkiye Manas Üniversitesi, 2008, s. 720.

²⁰ Ayfer Aydoğdu, "19. Yüzyılda İstanbul'daki Bazı Hazirelerdeki (Sur İçi Bölgesi) Mezar Taşlarında Kullanılan Motiflerin Analizi", *Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Ana Sanat Dalı Tezhip Programı Basılmamış YL Tezi*, İstanbul, 2011, s. 71, 104.

Kaynakça

- Arseven C. E., "Mezar", *Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul, 1996, s. 1315.
- Aydoğdu A., "19. Yüzyılda İstanbul'daki Bazı Hazirelerdeki (Sur İçi Bölgesi) Mezar Taşlarında Kullanılan Motiflerin Analizi", *Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Ana Sanat Dalı Tezhip Programı Basılmamış YL Tezi*, İstanbul, 2011.
- Bakırcı N., *Mevlevi Mezar Taşları*, İstanbul, 2005.
- Çobanoğlu A. V., "Laleli Külliyesi", *İslam Ansiklopedisi*, S. 27, İstanbul, 2003, s. 86.
- Biçici K., "Safranbolu Yörük Mezarlığında Bulunan Süslemeli Mezar Taşları", *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, 2008, s. 720.
- Eren H. ve bşk., *Türkçe Sözlük*, C. 2, Ankara, 1988.
- Hasol D., *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 1979.
- Kuban D., "Laleli", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 5, İstanbul, 1993, s. 187.
- Kuban D., *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul, 2007.
- Kur'an-ı Kerim, Bakara 266., En'am 99. – 141., İsrâ 91., Kehf 32., Nahl 11.- 67., Rad 4. Ayetler
- Sözen M. - Tanyeli U., *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2001.
- Tanman B., "Laleli Baba", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 5, İstanbul, 1993, s. 189-190.
- Tanyeli G., "Laleli Külliyesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 5, İstanbul, 1993, s. 192.

Resimler

Resim 1: Laleli Külliyesi ve III. Mustafa Türbesi Konumu (google.map)

Resim 2: Türbe ve Hazire Ana Girişi

Resim 3: Avlu Duvarı önündeki Hazire

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11

Resim 12

Resim 13